

EL MONT: NOVES DADES
SOBRE EL MONESTIR I EL
SANTUARI

Josep M. Marquès

Una història difícil de reconstruir

La normalitat no té història. Sovint, els fets que ens han quedat documentats són els que representen deficiència i crisi. Com també hem perdut irremediablement els llibres que contenien els textos de pregària que van ser recitats al cor monacal.

L'historiador que vol dir alguna cosa sobre un antic monestir sol veure's reduït a narrar el procés d'expansió de les seves propietats territorials. Molts arxius monàstics, compostats d'escriptures de compravenda i capbreus on es reconeixien possessions que feien censos a la casa, han escapat a la injúria del temps. Per Sant Llorenç del Mont, ni això tenim. Quan, a principis del nostre segle el banquer i erudit olotí Francesc Monsalvatje i Fossas cercava els pergamins de Santa Maria i Sant Pere de Besalú per formar la seva "Colección Diplomática del Condado de Besalú", va trobar-ne les restes al santuari de la Mare de Déu del Mont, i ell mateix comenta decepcionat que "ni uno solo me fué dable hallar del de San Lorenzo del Mont, que también dependía de la mencionada casa religiosa" (1).

Monsalvatje no va tenir fortuna, tot i haver-se aproximat a l'indret on restava algún pergami de Sant Llorenç. De fet el 1984, al Santuari del Mont van aparèixer uns pocs pergamins de l'antic monestir (2). No serveixen gaire per fer la història de la casa, però sí valen per fer intuir el procés de dispersió dels documents en els anys següents a l'exclaustració de 1835 i subsegüent desamortització i venda de les propietats eclesiàstiques nacionalitzades.

Tanmateix, amb l'ajut dels documents que havien romàs, Alsius, Montsalvatje i Vayreda van compondre reculls de notes històriques (3) que deixen entrellucar algunes vicissituds de la vida dels homes que habitaren l'edifici avui enrunat de Sant Llorenç del Mont.

Podem afegir ara altres fonts històriques, fins al present no utilitzades, procedents de l'Arxiu Diocesà de Girona. Els pergamins de la Mitra d'aquest centre documental il·lustren amb detall el plet sostingut pel monestir contra el bisbat sobre la possessió del santuari de Santa Maria del Mont (4). Els processos de confirmació d'abats elegits a Sant Llorenç no sols rectifiquen l'abaciologi publicat per Montsalvatje, sino que també proporcionen dades biogràfiques d'interès sobre els màxims responsables de la comunitat monàstica (5). I encara, les visites pastorals, efectuades pels bisbes o comissionats seus amb ritme periòdic, són útils per prendre el pols al grup monàstic, tant en moments de normalitat com de decadència (6). Calia, doncs, i ens hi estimula la revitalització del santuari, reescriure amb ajut dels darrers materials disponibles, la història del monestir, de la parròquia de Sous i del santuari. No n'haurem arribat a saber tot allò que desitjaríem, però creiem que avui s'en pot dibuixar una imatge força més detallada que la que estaven en condicions d'oferir els estudiosos de les primeries del nostre segle.

De Sant Aniol d'Aguges al Mont

La situació escollida per bastir-hi la casa de les comunitats de monjos té certa importància. Alguns grups han triat indrets solitaris i excludius; cerquen el recolliment isolat. D'altres s'estableixen en nuclis habitats, o bé on ells mateixos fomentaran la construcció de vivendes. Sant Pere de Rodes és un exemple de monestir recollit; Camprodon, Besalú o Banyoles realitzen l'ideal alternatiu, de vida religiosa prop de la gent.

El nostre monestir, en les ubicacions que històricament ha

tingut, va manifestar preferència per la solitud. Primer cap a l'any 872, conviven sota la presidència de l'abat Rimila a Sant Aniol d'Agueges. ¿Venien d'Arles sobre el Tec, d'on haurien marxat a causa de les destruccions de les rètzies normandes dels anys 859-860? Es ben possible. Allò que és cert, però, és que el precepte carolingi del 871, que confirmà a l'abat Rimila les seves possessions, comptava entre aquestes una església situada a Sant Llorenç del Mont (7).

Cinquanta anys més tard els monjos eren a Sant Llorenç, i havien deixat les gorgues de les rieres de Ribelles i Comella. Sala i Puigdevall suposen que potser es van avençar cap a la vall del Fluvià i Puigdevall suposen que potser es van avençar cap a la vall del Fluvià per controlar l'expansionisme del monestir de Banyoles (8). La hipòtesi és legítima, però no hauria de fer oblidar els fets certs. Altres fundacions van canviar de lloc; Eixalada va emigrar a Cuixà i Amer havia estat implantat primer a Sant Medir. Sovint s'ha remarcat que els monjos sabien trobar indrets adients per a viure-hi. Caldria afegir que els descobriren a còpia de provatures. Un altre fet innegable és que el nou lloc de residència dels monjos de Sant Aniol tenia de comú amb l'antic un isclament que afavoria la vida retirada.

L'arrelament al Mont

El tombant de l'any 1000 coneix a Sant Llorenç del Mont un monestir més, que pot atreure donatius com el del prevere Deila de Beget, així com els atreuen els monestirs de Ripoll o Camprodon (9).

Amb aquesta i altres deixes que anirien rebent, els monjos edificaren el temple romànic, avui enrunat i que recentment ha estat alliberat dels materials que n'omplien l'interior. No el feren gran per aixoplugar-hi multituds, que difícilment arribarien a reunir-s'hi. Més aviat cal creure que el principi inspirador d'un edifici de dimensions més que suficients fou el considerar-lo

com un lloc de culte. Com un calze o un encenser, el seu disseny no és regit sols per la seva funció, sinó també pel seu significat. Tanmateix, la litúrgia que s'hi celebrava necessitava també alguna amplitud per a les processons i altres actes de culte que comportaven el trasllat d'un lloc a l'altre. La litúrgia és una activitat que situa el cos humà en l'espai sacre, un espai estructurat. No és igual la sacralitat de les naus laterals que la de la nau principal, ni s'acosta un amb els mateixos sentiments a la porta o al presbiteri.

Cal avui, en contemplar les restes de les naus, afegir-hi amb la imaginació el mobiliari; l'altar, el cadirat del cor, les pintures murals, les llànties que penjen del sostre i fan sorgir punts de llum en la penombra. La imatge del temple és només plena quan està en funcions; quan s'hi desenvolupa el culte, amb tota la riquesa de la tradició benedictina. Més tard trobarem al·lusions a que hi eren venerats, además de Sant Llorenç la Mare de Déu, Sant Antoni Abat i un Sant Dionís, potser el bisbe de París vers el qual manifestaren devoció els carolingis (10).

Una inspecció del s. XIV.

Un comissari del bisbe visitava la casa l'any 1332. A ell devem la descripció més precisa que tenim -tot i les seves vaguetats- de la comunitat dels monjos (11). N'hi trobà set, a més de l'abat. Encara hi havia dos minyons oficialment admesos que no estaven en edat de professar. Dels monjos, dos no havien arribat als 24 anys necessaris per a ordenar-se de preveres. La meitat de la comunitat, per tant no arriba als vint-i-cinc anys. Els novicis reben l'explicació de la regla de Sant Benet "in romana lingua", o sigui, en català.

D'acord amb l'interrogatori a que van ser sotmesos primer l'abat Bernat, després el prior Ramon Reboll i encara més tard i en grup, els monjos Ramon de Forn, Pere d'Espinalb i Bernat de Vil·lar, s'observava la pobresa i ningú tenia objectes propis. Tots

menjaven plegats al refetor; durant els àpats s'escoltava una lectura. Tots dormien al dormitori comú; no existien, per tant, cel·les particulars. Qui volia es llevava l'hàbit i qui volia dormia vestit.

La recerca de la perfecció a través de l'ascetisme sembla haver estat correcta. S'observava el silenci als llocs assenyalats, els monjos feien capítol de culpes i s'acusaven públicament davant la comunitat de les faltes comeses contra la regla benedictina. Es practicaven els dejunis generals de l'Església i els propis de l'orde, i no es consumia carn.

També es va trobar en bon ordre l'administració. La casa no havia contret deutes, ni tenia béns hipotecats. Encara que l'abat va declarar un promig anual de 5.000 sous d'ingressos i el piater creia que aquests pujaven a 7.000, la diferència no va originar investigacions suplementàries del visitador. En tot cas les rendes del monestir eren suficients per a la manutenció dels monjos. El nombre d'aquests no havia estat fixat a priori.

Les funcions dins del grup eren precises; el prior instruïa els novicis i suplïa l'abat en les absències d'aquest, el sagristà tenia a càrrec seu les despeses del culte i el piater, les del plat, és a dir, la manutenció dels monjos; un i altre passaven cada any comptes amb l'abat. Es practicava l'hospitalitat prescrita per Sant Benet, de la que es beneficiarien pobres i passavolants.

Els únics punts preocupants descoberts en la visita de 1332 es referien a una dona i a un beneficiat. Una certa Rafaela, esposa de Pere d'Espinalb de Beuda, feia de criada al monestir, cosa que el prior no trovava convenient, tot i tractar-se de persona d'honestedat comprovada, perquè ella havia abandonat el seu marit. El beneficiat, un clergue secular, no s'ordenava de de prevere per a celebrar les misses a què estava obligat; les encomanava a un altre i ell anava çà i lla fent d'agent d'affers de l'abat.

A més d'aquest clergue, hi havia a Sant Llorenç un capellà encarregat de la cura d'ànimes i de les funcions parroquials.

S'assegurà el visitador que, tan si s'el demanava per confessions com per baptismes d'infants, sempre s'el trobava disponible. El mateix capellà, interrogat sobre la seva església, només es queixà de què la creu dels enterraments era tant vella que la figura del Crist que hi havia pintada era quasi esborrada. De la restauració eren responsables els parroquians. La parròquia de St. Llorenç, per la seva subordinació al monestir i per l'escàs nombre de fidels que aplegava, sempre va anar coixa.

Elecció d'abats

El monestir elegia regularment els seus abats. Aquests es feien beneïr després pel bisbe diocesà. Conservem documents referents a l'elecció, feta el 1296, de l'abat Bernat (12), que per cert no sol·licità la benedicció fins al 1299 i que fou el constructor del santuari de Santa Maria del Mont. Ramon de Fàbrega, elegit abat el 1348 a 28 anys d'edat, havia ingressat al monestir a 10 anys; en portava quatre de sacerdot i tenia un germà canonge agustinià a Lledó. El procés, fet quan havia començat la pesta de 1348, no ens informa sobre el nombre dels monjos, però l'epidèmia podria explicar que es votés una persona tan jove (13). El 1376 moria un abat Ramon, que podria ésser el que acabem de referir; el substituï Pere de Serrat, monjo de la casa, que no passava de 35 anys; en portava cinc de monjo profès i 10 de sacerdot i havia tingut el càrrec de piater (14). La seva família era d'Olot, i per les declaracions dels testimonis al procés pel que el bisbe va confirmar la seva elecció, es dedueix que havia ingressat al monestir molt jove, cap als 12 anys d'edat.

Crisi humana i destrucció material

Les posteriors visites de bisbes o de delegats seus a Sant Llorenç arribaren a saber-ne molt menys de la vida de la casa. No hi han visites de 1332 a 1420, i les que es feren després d'a-

quest darrer any es passaren força expeditivament.

El monestir va ser víctima dels grans terratrèmols olotins dels anys 1427-1429 que ocasionaren moltíssimes morts i destruccions d'edificis, documentables a través de les visites a les esglésies practicades en aquells anys.

Deixem parlar els documents. El 1432 el visitador "invenit dictum monasterium totaliter dirutum, e, hoc propter terre motum et in culpam predecessoris reverendi Johannis Franer, nunc abbatis" (15). Concretament, es trobà l'església "totaliter prostratam et in terram deiectam". Son frases que no necessiten traducció i que descriuen l'estat de l'edifici des d'el segle XV fins avui, tot i que l'arqueologia endevina que es féu algun intent parcial d'utilitzar el temple enrunat.

Ara i després en visites successives es va subratllar davant l'autoritat diocesana que també el factor humà havia contribuït a la destrucció de la casa. Ja el 1420 es constatà que convenia cobrir i reparar l'església. Una ordre anàloga es donà en aquesta ocasió a propòsit d'un edifici dit "la sala" del monestir, tal vegada l'indret destinat a la celebració dels capitols conventuals. Aixímateix es manava que es relliguessin llibres, que es reparés el cadirat (segurament, el del cor) i que es refés una campana trencada. Aquestes ordres deixen suposar un monestir que patia més d'incúria que no de sotragades terrestres; si ja se n'haguessin produït, el visitador no s'hauria preocupat per detalls com són de fer posar a un altar lateral un retaule amb pintures dels sants Joan i Antoni.

Deixat l'estat de les parets, procurem de saber com es trobava la comunitat. La ruïna econòmica que havia afectat tots els monestirs, incidí especialment sobre Sant Llorenç. Mentre la disminució de rendes per a altres cases suposà la pèrdua de la meitat, i fins de dos terços d'elles, al Mont la disminució sobrepujà el 80% (16).

1420. L'abat no és present. També manca el sagristà, Joan Cambraire, fugitiu per causa de crims de què és acusat. L'ofici

de prior és vacant. Unic monjo que es troba a Sant Llorenç, el piater, Andreu Bolós. Els feligresos diuen que manté relacions equivoques amb una veïna. Hi ha fundats dos beneficiis a clergues seculars, a més del càrrec de rector. Cap dels titulars és al seu lloc. El rector ha encarregat el seu servei al de Segueró, un beneficiat que havia d'atendre el culte dels sants Joan i Antoni i distribuïr regularment una almoïna, viu a Vilajoan, i un altre beneficiat s'ha agregat a la comunitat agustiniana de Sant Martí Sacosta de Girona.

1432. L'abat Franer és a Avinyonet. Hi ha tres monjos; el piater, el sagristà i un altre sense funció especial. Els beneficiats no es fan veure, però han legalitzat la seva absència i un d'ells paga un suplent.

1436. L'abat és a Besalú, privat de la seva administració. La casa compta només amb un monjo jove, que segueix estudis a Banyoles. La parròquia l'atèn un sacerdot que viu a Beuda. Unic eclesiàstic que habita al Mont és un prevere francès, de nom Pere Vivas, servit per una noieta (17). El visitador, que el 1440 és el mateix bisbe, anota que ningú viu al monestir i que si les coses segueixen així, aquest restarà anorreat; "ad nihilum veniet" (18). És clar que el prelat hi pot fer poc; els benedictins no es deixen manar per la cúria diocesana i cal sobresseïr accions que els molestarien.

Sobre el paper pot fingir-se que la vida del monestir és anàloga a la que es duïa quan la comunitat tenia vuit membres. El 1458 els dos monjos que la componen ara, una vegada ha mort l'abat Joan Franer, l'enterren honoríficament a la casa d'on en vida s'havia absentat de manera clamorosa. Es reuneixen amb tota prossopopeia, i per unanimitat, dita en lleguatge eclesiàstic de l'època "per viam Spiritus Sancti", elegeixen abat Bartomeu Perer, que havia estat monjo del monestir i que ara és piater de Sant Pere de Besalú. Feta l'elecció, canten el Te-Deum i l'entronitzen. Poc públic, a la cerimònia, i més aviat foraster; els cinc testimonis de l'acte són tots de Besalú.

Una vegada més, el nou abat presenta un "curriculum vitae"

semblant al de predecessors seus; trenta anys d'edat, vint-i-dos (!) de monjo i vuit de prevere. L'acte ha tingut lloc al claustre, on s'ha traslladat des del terratrèmol l'altar major o de Sant Llorenç (19).

Resumint, mentre el terratrèmol físic enrunava repentinament la casa, els terratrèmols de la història (Cisma d'Occident, crisi econòmica, pas de monjos d'una casa a l'altra, relaxació en el compliment de la regla benedictina) donaven mort a la comunitat.

Un intent de reconstrucció

Es conserva avui al santuari del Mont la làpida sepulcral de l'abat Francesc Albanell, que morí el 1530. La inscripció diu que restaurà el monestir, donà llibres i ornaments per a l'església i fundà quatre beneficis.

Aquestes frases lacòniques troben confirmació i explicació a les actes de la visita diocesana. El 1530 els teulats estaven en bon estat; només necessitava repàs el del campanar. S'havien edificat unes cases per als beneficiats que es van conceptuar aleshores com a òptimes. Fins i tot, hom es disposava a reconstruir la casa de l'abat: "sta tota la fusta i aparell fet per obrar y ferla molt bella" El 1548 el campanar té dues campanes; el 1554 el visitador hi trobà dos monjos. Potser hi havien pujat a posta per causa de la visita, com es féu a les del s. XVIII, per requerir el bisbe que es limités a inspeccionar allò que era de la seva incumbència.

De fet, el pla de reconstrucció de l'abat Abanell no comptava amb els monjos, sinò que es basava sobre el projecte de muntar a Sant Llorenç una petita comunitat de quatre sacerdots seculars. Els dotà amb renda de 40 lliures a l'any per a cada un. Els llibres que els donà, òbviament manuscrits, foren inventariats el 1548; un alfuller, un responsorial, dos antifoners, un psalteri i un proser, tots en bon estat. Eren els que calien per recitar les hores canòniques de l'ofici diví; les celebrarien segons el ritus diocesà de Girona i no segons l'ordre peculiar dels benedictins.

Una vegada més, i aquesta fou la definitiva, els bons desitjos

de l'abat Albanell van veure's frustrats per una permissivitat sorprenent; el 1580 dels quatre beneficiats només un vivia a l'antic monestir, i ben cert, no pas per manca d'habitació. El culte solemne s'havia acabat definitivament. El problema no afectava únicament la casa de Sant Llorenç del Mont, ni tan sols algunes del bisbat de Girona; s'extenia a tots els regnes de la corona espanyola. El rei Felip II en fou informat, i gestionà del papa Climent VIII una reagrupació de monestirs que permetés l'existència de comunitats prou nombroses per tenir una vida litúrgica i de comunitat d'acord amb les prescripcions monàstiques. Llavors Colera i Sant Llorenç del Mont, que el s. XVII començà a ser anomenat "de Sous", queden absorbits per Sant Pere de Besalú. Sous serà en endavant una parròquia.

La parròquia de Sous

Les visites pastorals, de les quals hem extractat les actes, se celebraven amb cerimonial solemne. De vegades el notari deixava constància de què el bisbe havia estat acollit amb toc de campanes i rebut pel poble sencer. Això, a les parròquies normals. A Sous no hi ha mai campanes que trillegin ni grups de gent que es facin notar. La visita es fa formulàriament, cridant a Beuda o a Besalú el capellà responsable, al que es demana que informi sobre l'estat dels objectes de culte. Alguna vegada, tanmateix, es pujà dalt, com el 1580, desafiant les penalitats del camí: "acendimus montem ubi et constructum et edificatum est dictum monasterium cum multa pluja et boyra, in grave periculum dictarum personarum".

Té el temple parroquial, que no sabem des de quant estigué situat a la part d'orient de l'edifici, dos altars; el major, dedicat al patró de la casa, i el de la Mare de Déu. També continuà donant-se compte dels dos beneficis existents, però els seus titulars viuen lluny, i compten amb altres rendes per mantenir-se. Evidentment, amb les 10 lliures anuals que rendeixen els beneficis de Sous, no es podia viure. A còpia d'insistir, s'aconsegueix

que el titular de la rectoria pugi des de Beuda, on li agrada d'estar, a residir prop de la seva església. Uns monitoris contra ell del 1609 i 1619 resulten ineficaços, però ja el 1621 ha posat casa a dalt. Quant al seu sou, és més raonable; rep 100 lliures de l'abat de Besalú, primer responsable de la parròquia, a títol de vicari.

La dependència de l'abat s'extenia a l'obra de l'església. Ell no la financiava massa generosament, i els feligresos, tant escassos, tampoc. Per això no existien obrers ni fons d'obra, almenys fins a 1617, que s'organitzà de la següent forma:

"Item per quant lo ornament de l'altar, are que no resideixen ni abat ni monjos en la present esglesia, serveixen sols perque los parochians de la present parochia oigan missa y cumplen lo manament, y lo Sm. Sagrament esta en dita esglesia reservat per les necessitats dells; per tant mana dit visitador als pagesos de la present parochia que del die de la publicació del present manament en avant, un de ells haie de aportar un bací per la obra de la present esglesia, y sino y haura copia de pagesos, que dexen un dels altres bacsins, sols no sie lo de les animes, y que vaie davant dels altres, y del procehit y replegat en dit bací se pora fer la lluminaria y se poran fer ornaments, axibe mana que per dit effecte elegoscan quiscun obrer qui aportí dit bací" (20).

En desaparèixer el monestir de S. Pere de Besalú, la parròquia es trobava sense rendes pròpies, ja que les que pugués tenir feien cap a l'abat. Quant a feligresos, Mn. Josep Coll, rector des de 1831, n'hi atribueix el 1856 entre 50 i 60. Ell mateix proposava a la cúria diocesana que se li afegissin tres masos, dits Espinalb, Paulavert i la Carda; amb això comptava augmentar 30 feligresos (21). Primordialment aquest sacerdot, com els seus successors són durant el s. XIX capellans del santuari, i per ells la parròquia constitueix un servei accessori.

La data d'inici del santuari

Els documents, amb una excepció, atribueixen l'origen de l'er-

mita de la Mare de Déu del Mont als primers anys del s. XIV. En canvi, hi ha al santuari elements constructius (el fragment del timpà de la porta principal, tot l'absis) que podrien fer recular aquesta data a les primeries del s. XIII.

El document que posa en dubte l'inici del s. XIV com a data d'origen del santuari és un contracte fet el 1222 entre l'abat Robert, de Sant Pere de Camprodon, i l'abat Pere de Sant Llorenç del Mont (22). Més o menys, les coses anaren així; l'abat Pere havia estat monjo a Camprodon, i tingué una pabordia del monestir, amb els fons de la qual va adquirir certs masos situats a Capsec. En passar a Sant Llorenç, es va creure que també aquest monestir havia de beneficiar-se de l'habilitat administrativa del paborde Pere, ascendit ara a abat.

El contracte estipulava que mentre Pere fos abat, el Mont rebria els fruits dels masos. Després de la seva mort, tornarien a ser propietat de Camprodon. Però aquest monestir cada any donaria al de Sant Llorenç una suma no precisada per satisfer les despeses d'un àpat funeral en memòria de l'abat Pere, en el que prendrien part els monjos de Sant Llorenç "i els clergues de Santa Maria del Mont".

Si aquests clergues tenien cura d'un altar dedicat a la Mare de Déu dins l'església del monestir o bé celebraven a la capella que corona la muntanya, el document no ho especifica. Els que redactaven l'escriptura ho sabien prou bé. A nosaltres ens sembla, pel tenor del plet mantingut a principis del s. XIV entre el monestir i el bisbe, que aleshores el santuari acaba de néixer. Voldríem destacar, encara, que certs monestirs, adonant-se de que la seva litúrgia no és seguida pel poble, fomenten al s. XIV la devoció popular concretada en el culte als sants; ara a Girona es comencen a venerar les relíquies de Sant Daniel al monestir del seu nom (23) i a Ripoll s'aixeca una capella dedicada a sant Eudald; sense relació amb un monestir sorgeix també la capella del Fau, més amunt de Carbonills (24).

Tot allò que anem a narrar, referit als anys 1318-1320, podria al·ludir a la construcció primera del santuari o bé a una seva am-

pliació que anà seguida d'una notable empena devocional. També pot dubtar-se de si la construcció o ampliació del s. XIV va fer-se directa i immediatament pèr obra dels monjos de St. Llorenç, o bé si la va realitzar algú més, per exemple una confraria de seglars, i els monjos els van donar "permís, auxili i favor". El llenguatge burocràtic és diferent de la prosa periodística que deixaria les coses clres.

El plet amb el bisbe

Ès coneguda la conclusió de l'episodi, d'acord amb un document publicat i comentat per Alsius (25). Però no ho és el seu planteig, en altre document que done a conèixer en apèndix.

Després que els fidels van començar a moure's en pelegrinatges freqüents cap al Mont i que s'hagué bastit el temple que encara avui podem contemplar, l'any 1318 el bisbe de Girona Guillem de Vilamarí es va alarmar. Santa Maria del Mont havia d'entrar en el règim ordinari dels santuaris, atesos per un capellà i sota la supervisió diocesana.

Era un legalista aquest prelat o bé el movia el temor d'un creixement excessiu de la influència dels benedictins? Fossin les que fossin les motivacions del plet que posà als monjos, l'ermita tenia pes específic. El podem avaluar en termes econòmics; en els pocs anys de la seva existència s'havien aplegat a la nova capella entre 15.000 i 20.000 sous. Amb 20.000 sous un noble de l'època podia adquirir les rendes d'un castell. Ací el capital es gastà en obres i en la compra de rendes per al culte de la capella. Notem que els diners no semblen provenir de donatius de nobles; la suma suposa, per tant, corrues nodrides de peregrins generosos dels pobles de l'entorn.

El plet que Guillem de Vilamarí posà contra l'abat el féu sentenciar pel seu propi vicari general. Ja es podia esperar que aquest donaria la raó al seu superior immediat. Fins i tot condemnà els encausats a pagar les despeses judicials, que pujaren

a 812 sous (26). Ni cobrà aquesta quantitat ni la sentència assolí l'efecte; l'abat Bernat de Sant Llorenç sabia practicar la resistència passiva i tot acabà en paper 80 pergami) mullat. El mateix any 1318 moria el bisbe Guillem. El seu successor, Pere de Rocabertí, era més dúctil i negociador. Canvià les sentències pels convenis.

La transacció de 1320

El pacte entre l'abat Bernat i el bisbe Rocabertí establí que el monestir donaria cada any, en senyal de subjecció i de domini del prelat sobre el santuari, deu lliures de cera. Observem de passada que tanta cera suposa un nombre important de bucs d'abelles que podem imaginar instal·lats per les muntanyes del Mont. El bisbe, per la seva part, aprovava que el santuari funcionés sota l'autoritat immediata dels monjos (27). Un parell de paràgrafs de les lletres de Pere de Rocabertí donades en aquesta ocasió mereixen un comentari especial.

Al primer paràgraf s'afirma: "A lloança divina s'erigeixen les basíliques dels sants, de manera que en aquestes cases d'oració s'implori l'ajut dels benaurats, amb la protecció dels quals els fidels cristians han d'aconseguir el goig de la felicitat perdurable. L'edifici del temple terrenal, efectivament, representa la mansió celestial, i en aquell s'ha d'oferir l'obsequi que, com a felíç pujada, prepara l'entrada a aquesta darrera".

La sintaxi és estufada i complexa, com s'esqueia a l'encapçalament d'unes lletres solemnes. El bisbe volia dir que per a un cristià tots els temples són com un pàl·lid dibuix que ajuda a imaginar i tenir present la futura residència celeste. Afirmació útil per comprendre quina fou la concepció teològica que inspirà moltes construccions religioses medievals.

D'interès és també el paràgraf on el bisbe resumeix també els fets recents, dient que "s'ha construït una capella i en ella un altar" (28). A partir de llavors els prelats inspeccionaren el mo-

nestir però o bé no s'interessaren pel santuari, o bé no prengueren notes sobre ell, cosa que ens deixa en dejú de notícies per a aquest període.

Queden les anècdotes. Sigui la primera la d'un peregrinatge d'unes monges (que sembla que eren de Sant Daniel) del 1320. Poca devoció, pel que sembla, i més aviat ganas d'esbargir una mica la boira. Deixem el text en el saborós català del s. XIV:

“Item l'atre dia anaren a romeria ab madona na Blanca de Palol, na Garula de Palol e na Biatriu de Garriga, e quan foren a Busalun /Besalú/, romasa qui na Biatriu za Garriga tota sola, e na Gueraula de Palol tota sola, sens altra dona monga, ana a Sca. Maria del Mont, contra les ordinacions nostras e sens licencia, per la qual amdoes /ambdues/ son cahutes /caigudes/ en greu colpa, com assó sia gran mal exempli e sia vedat per nostres constitucions” (28).

Peregrinar al Mont podia ser una excusa plausible per a unes monges a fi de sortir de la rutina diària de la vida de comunitat. Sense un prestigi i fama consolidats del santuari, això no hauria estat possible.

Ser aleshores capellà del Mont, suposada la requesta que tenia la capella podia ser atractiu. El capellà que intervé com a testimoni a l'elecció d'abat del 1376, un cert Pere de Pujada, assegurarà que coneixia l'electe des que aquest era petit, perquè portava vint-i-tres anys de capellà custodí. Comparant aquesta fidelitat amb els moviments agitats d'altres persones de l'època d'un càrrec a l'altre, fins per motius de profit personal, se'ns acut de creure'l devot i afeccionat al servei que feia. De comoditats no n'hi sobraven; la casa on residia prop del santuari era tan petita, que la comuna, dita aleshores privada quedava al costat de la porta d'entrada de la capella per l'absis; el bisbe la féu tapiar. Amb el capellà residí algun ermità seglar, o **donat**; el que hi havia el 1458 es deia fra Pere Renovau.

La confraria.

Quan el monestir entra en crisi, comença a adquirir un paper

preponderant a l'ermita del Mont la confraria. (29) El capellà del Mont de 1617 informava al bisbe "que lo altar de la capella de Ntra. Sra. del Mon ahont està ell es ben ornat y la capella ben ornada de vestiments per dir missa, y que los pabordes de la confraria en dita capella fundada lo tenen a ell conduhit perque residesca en ella y així ell hi resideix, y que la confraria que es en dita capella fundada, segons entén, va bé".

Regien al confraria dos pabordes seglars. Fins al 1662 no se li afegirà un tercer paborde, un eclesiàstic que pugué ser el mateix capellà del santuari. La confraria té com a seu pròpia el primer altar lateral de l'ermita, dedicat a Sant Joan Baptista, possiblement en record del que hi havia hagut a l'església del monestir.

Era una confraria que no sols cuidava del culte, sinó que també es preocupava (almenys així consta el 1619) del menjar i beure dels confreres que pujaven al temple, i tenia per això els corresponents atuells de cuina. No s'havien construït un magatzem, sinó que els conservaven a la capella, cosa poc adient a la santedat del lloc; l'any esmentat, el visitador "mana a dits pabordes que desta hora en avant no tingan las parolas ni ollas en la iglesia, y que tragen la cals que y és sots pena". Aquesta observació no impedia que el mateix inspector constatés la gran devoció que es manifestava al santuari.

De la confraria rebia el capellà 20 lliures anuals i la mantenició; ells mateixos li havien de procurar i mantenir un escolà. En correspondència el sacerdot estava obligat a celebrar missa dues vegades a intenció i sufragi dels confreres.

A final d'octubre, pabordes i capellà cada any passaven comptes a l'ermita i donaven possessió als que serien pabordes l'any vinent, amb una festa que el bisbe trobava excessiva el 1704.

"Attenent S.S.I. quant superfluo es lo gasto que tots anys se fa en dita capella per la reddició de comptas que en lo dia de St. Simon y St. Judas donan los pabordes y obrers vells als pabordes novament elegits; per so mana y disposa

que dequi en avant, se passes y donen dits comtas en la casa del pabordre eclesiastich que acaba sa pabordia, y que per dit effecte y per lo gasto que pot suportar, se li assenyale una congrua ho porció sufficient y raonable" (30).

¿Pura gasiveria? ¿Incomprensió del sentit de la festa del traspass de responsabilitats, que òbviament havia de fer-se al santuari? En part el prelat estava preocupat per l'economia de la casa. "La cobransa de la renda de la capella és endarrerida", observava el bisbe, que per avivar l'interès dels pabordes en cobrar els censals pendents els assenyala com a drets d'administració un sou per lliura, és a dir, un cinc per cent de les sumes que ingressessin.

Algunes notícies sobre el Mont al s. XVII

Sovintejaren relativament al Mont els capellans custodis francesos: ho és Antoni Sollart el 1619 i Joan Barrera el 1636 el punt. Però s. XV la intensa immigració francesa cap a les nostres terres de l'època arrossegava també preveres, als que era més fàcil conseguir un càrrec de nomenament de confreres que no pas obtenir ofici i benefici del bisbe.

El culte comportava la reserva del Santíssim al santuari durant quatre mesos. Podem imaginar que la rendició de comptes del 30 d'octubre tancava la temporada. Si fos així, s'obriria aquesta a finals de juny, potser per Sant Pere, ús que s'havia observat en altres santuaris.

Als altars ja existents de la Mare de Déu i de Sant Joan s'afegiren el de S. Bàrbara des de 1636, com a advocada contra les tempestes i pedregades, i venerada també a Santa Bàrbara de Pruneres, i el de Sant Joaquim el 1750, a qui la tradició coneix com el pare de la Mare de Déu i intercessor prop d'ella.

Amb confraria i sacerdot resident no és extrany que el culte fos pogressivament floreixent. Ho podem endevinar indirectament, a través de l'augment del nombre de joies i ornaments.

L'inventari de la sagristia el 1701 suposa un període previ de bona vitalitat devocional.

“Primo, dos calzers, ab sas patenas, de plata.
Item, un reliquiari, ab sa Veracreu.
Item una custodia de plata y /porta/ pau de plata.
Item sinch casullas de diferents colors.
Item tres albas ab sos ornaments.
Item tres palis, dos de blancs y l'altre, vermell.
Item dos palits de guadmasil.
Item una capa pluvial.
Item tres missals y tovaies per los altars.
Item dos anells y una pessa de or.
Item trenta y tantas presentallas de plata.
Item tres cobrecalers”.

El manament de visita d'aquest any suposa que hi pugen professors nodrides, i que mentre part de la gent es lliura a la devoció, altres fan gatzara més o menys innocent.

“Mana lo sr. visitador general als administradors o obrers de N. Senyora del Mont fassen adobar o muntar la paret del campanar y fer que aquell estiga tancat pera que no pugan en dias de concurs enquietar ni molestar los sacerdots que diran missa o confessaran en dita capella, tocant las campanas, y aximateix s'els mana fer una capa pluvial blanca pera rebre les professors forasteras” (31).

Poc a poc les casulles pujaran a set, s'adquiriran canadelles de plata i un tercer calze del mateix metall. El segle XVIII devia veure la construcció de l'hostatgeria, de planta semblant a la del santuari de S. Caterina de Torroella de Montgrí, però no estem en condicions de documentar-la.

El santuari durant la primera meitat del s. XIX

Quan, l'any 1856, el bisbat es va proposar de reorganitzar les circumscripcions parroquials, va demanar als rectors que infor-

messin sobre el funcionament de les parròquies i dels santuaris que tenien en la seva demarcació. Mossèn Josep Coll, que era capellà del santuari des de 1831, respongué l'enquesta amb una descripció del Mont que ens sembla valuosa com a document; la transcrivim literalment.

“Las fuciones que de hacen en el santuario son, el lunes de Pentecostés, el día de San Juan, el de S. Pedro Apóstol y el de la Virgen de Agosto hay reunión de mucha gente y de varios pueblos a visitar la Virgen, y varios a recibir los santos sacramentos; se canta la misa mayor; el cura o vicario de Llorona pueden asitir. En el mes de mayo suben unas quince poblaciones con el cura, alcalde y demas feligreses en calidad de rogativas, rezando rosarios por el camino, y, a la capilla, oficio. En los meses de agosto, septiembre, octubre, todos los sábados, numerosas reuniones y de grandes distancias a pernoctar en la capilla para cumplir en la noche y al día siguiente sus votos.

El día de la Virgen, ocho de septiembre, y el día antes, suben de varios pueblos unos mil o mas devotos a visitar la Virgen, asistir (sic) al confesionario y recibir la santa Eucaristía a fin de ganar las indulgencias; hay sermón, misa cantada, confesores y, toda la octava, oficio por la mañana y novenario por la tarde; unos años con otros suben a visitarla unas siete u ocho mil personas, y de ellas gran parte a frecuentar los sacramentos y a veces tienen que volverse sin ellos por falta de ministros” (32).

El santuari comptava amb almoines que recollia pels pobles del voltant; el rector considerava necessaris dos aplegadors amb els corresponents matxos per a aquesta feina, i per al servei de la casa, un criat i dues minyones. Els homes guanyarien, a criteri del capellà, 400 reals a l'any, i les criades, 240.

Vitalitat ben arrelada és el qualificatiu que ens mereixen aquestes notícies; elles ens porten de la mà a les que per a la segona meitat del segle passat ens deixà mossèn Jacint Verdager.

SENTENCIA DE PONÇ ALBERT, OFICIAL DEL BISBE, EN EL PLET
ENTRE AQUEST I L'ABAT DE S. LLORENÇ DEL MONT SOBRE LA
CAPELLA DE S. MARIA DEL MONT.

1318 setembre 1, Girona

ADG Mitra, calaix 3, núm. 104. Reg.: MARQUES, *Pergamins*, núm. 767

Questione mota inter Bernardum Barraui, clericum Gerunde, procuratorem reverendi patris in Christo domini Gulielmi, Dei gratia episcopi, Gerundensis, cum instrumento publico inde facto quod idem procurator in iudicio exhibuit et produxit procuratorio nomine dicti D. episcopi ex una parte agentem, et venerabilem fratrem Bernardum, Dei gratia abbatem monasterii Sci. Laurentii de Monte, Gerundensis diocesis et conventu eiusdem monasterii ex altera, deffendentes, sub examine venerabilis et discreti Poncii Alberti, presbiteri de capitulo ecclesiae et officialis domini episcopi Gerundensis, Priusnominatus venerabilis abbas et conventus monasterii supradicti, voluntate et consensu eiusdem abbatis procurator em suum constituerunt Petrum Morelli civem Gerunde, ut constat per instrumentum per ipsum Petrum Morelli in causa predicta exhibitum et productum. Et dictus Bernardus Barraui obtulit quamdam petitionem in scriptis cuius series hic habetur. Asserit et proponit Bernardus Barraui, procurato reverendi patris domini Gulielmi Dei gratia episcopi Gerundensis, quod in summitate cuiusdam montis in alodio monasterii Sci. Laurentii de Monte, diocesis Gerundensis et infra eiusdem parrochiam et limites situati, est factum quodam oratorium seu capella que vulgariter Sca. Maria de Monte vocatur. In qua quidem capella est constructum altare et ibi sepe sepius fuere divina officia a celebrata. Quod oratorium seu capella noviter ab aliquo tempore citra edificatum et constructum fuit, non interveniente auctoritate seu consensu episcopi Gerundensis. Unde cum dictum oratorium seu capella et locus in quo est edificatum sint infra diocesim Gerundensem, ut superius est iam dictum, nec ulli de iure sit licitum oratorium seu capellam vel ecclesiam edificare infra diocesim Gerundensem absque auctoritate seu consensu domini episcopi Gerundensis, et venerabilis Bernardus, Dei gratia abbas monasterii Sci. Laurentii de Monte et conventus eiusdem, scientes permiserunt supradicta fieri, ac etiam in edificando dictum oratorium seu capellam et in celebrando divina ibidem prestiterunt auxilium et favorem, et dictam capellam seu oratorium dicti et abbas conventus ut suum vel sua et dicti monasterii proprium vel propriam habeant de facto seu habere intendant indebite et iniuste. Ideo petit procurator predictus nomine quo supra dictum oratorium seu capellam cum bonis qui ibidem a Christi fidelibus obvenerunt in ius dicti domini Gerundensis episcopi et Gerundensis ecclesie revocari et in hiis dictum abbatem et conventum et quoscumque alios qui ab hec se duxerint opponendos sentencialiter condemnari, et ea sibi nomine quo supra adiudicari, protestando quod non astringit se ad omnia et singula supradicta comprobanda, sed ab ea dumtaxat que sue intencioni sufficere dinoscatur, et hec dicit salvo iure et cetera.

Et fuit facta litis contestacio super petitione predicta per Petrum

Morelli, procuratorem predictum per quamdam cedulam per eumden Petrum Morelli procuratorio nomine quo supra in iudicio oblatam, cuius series hic habetur. Salvo iure inepte petitionis et salvis omnibus excepcionibus tam iuris quam facti competentibus et competituris venerabili abbati Sci. Laurentii de Monte, respondet Petrus Morelli procurator dicti venerabilis abbatis et conventus eiusdem petitioni predictae noviter oblate ex parte reverendi episcopi Gerundensis, et credit quod in summitate montis in alodio dicti monasterii et infra limites parochie eiusdem est et fuit factum seu edificatum quoddam oratorium vulgariter nuncupatum Sca. Maria de Monte, ibique fuerunt aliquo tempore divina officia celebrata, quod quidem oratorium pertinet et perinere debet ab monasterium antedictum, ipsumque habere intendunt dicti venerabilis abbas et conventus salvo iure dicti reverendi domini episcopi in spiritualibus; cetera vero dictus Petrus nomine quo supra petita et proposita ex adverso negat ut posita et petita sunt, dicens de iure petita fieri non debere.

Postquam oblatis et factis posicionibus, responsionibus et deffensionibus per partem utramque, ac prestito per partes principales, ut de iure fieri debuit, iuramento de calumpnia et de veritate dicenda, ac asseccionibus et responsionibus per ipsum iuramentum ut decuit subsecutis, et utrique parti super negatis probacione iniuncta, fuerunt per ipsas partes testes producti quamplures, quorum depositiones publicate fuerunt et translatum concessum partibus de eisdem. Fuit etiam quoddam translatum publicum et autenticum cuiusdam instrumenti pro parte dicti abbatis et conventus predicti exhibitum et productum. Et demum, renunciato pro parte dicti domini episcopi de facto tribusque diebus addendi de more iudiciorum parti convente assignatis omnino elapsis, die ad proferendam sententiam assignata, prenomiatus dominus officialis tulit in scriptis super predictis diffinitivament sententiam in hunc modum.

Unde ego, Poncius Alberti, presbiter de capitulo ecclesie, et officialis domini episcopi Gerundensis, visa et sollicitate inspecta ac diligenter examinata petitione in hoc iudicio per Bernardum Barraui clericum Gerundensem, procuratorem reverendi patris domini Guilielmi, Dei gratia Gerundensis episcopi nomine procuratorio eiusdem agente, pridem coram me proposita et oblata contra venerabilem et religiosum fratrem Bernardum Dei gratia abbatem monasterii Sci. Laurentii de Monte et contra conventum eiusdem, conventos predictos, ac litis contestacione super eadem petitione pro parte dictorum abbatis et conventus eiusdem legitime subsecuta per duas partes principales de calupnia et de veritate dicenda prestito prout iuri congruit et de iure decuit iuramento, visis et perlectis ac cum cura vigili discussis depositionibus plurium testium in hac causa per utramque partem productorum, eorumdem omnium testium publicatione primitus rite facta, viso et perlecto ac sollicito examinato quodam translato cuiusdam instrumenti publico et autentico pro parte dicti abbatis et conventus exhibitio et productio, visis inquam et cum diligenti studio inspectis et examinatis posicionibus, rationibus et deffensionibus et allegacionibus plurimis, tam per partem agentem quam per partem deffendentem in hac lite propositis et obiectis, ac omnibus aliis que ipse partes seu eorum procuratores in presenti instancia dicere, allegare seu proponere voluerunt, et ipsis universis et singulis cum diligentia qua convenit circumspectis prout decuit ac discursis, post renunciacionem partis agentis tribus diebus addendi de more iudiciorum parti con-

vente assignatis omnino elapsis, habito et servato super hiis plurium virorum prudencium consilio diligenti, diutius et tractatum, sedens pro tribunali more solito iudicantis, habens Deum pre oculis, servatis et attentis in et super hiis circa hec que servai et attendi debuerunt cum omni diligentia et cautela et que canones atendi in talibus precipiunt et servai, sacrosanctis evangeliiis coram mei presencia positus ut de ore meo rectum prodeat iudicium et oculi mei in hiis et aliis videant equitatem, presenti die ab proferendum sententiam assignata in hiis scriptis profero sententiam in hunc modum.

Cum de intentione reverendi patris domini Guilielmi Dei gratia episcopi Gerundensis agentis predicti et Bernardi Barraui eiusdem domini episcopi procuratoris sit mihi legitime facta fides, tam per confessiones venerabilis et religiosi fratris Bernardi, Dei gratia abbatis monasterii Sci. Laurentii de Monte et Petri Morelli, procuratoris conventus eiusdem, conventorum predictorum in hoc iudicio factas, quam etiam per depositiones testium pro utraque parte in hou negocio productorum, videlicet quod in summitate cuiusdam montis in alodio dicti monasterii Sci. Laurentii de Monte diocesis Gerundensis et infra eiusdem monasterii parochiam et limites situati seu etiam collocati est preter auctoritatem et assensum domini Gerundensis episcopi noviter factum et edificatum quoddam oratorium seu capella que vulgariter Sca. Maria de Monte vocatur in qua quidem capella est constructum altare et ibidem misse et alia divina misteria fuerunt sepe et sepius celebrate et celebrata, auctoritate seu consensu domini Gerundensis episcopi piminime interveniente, prout in petitiones dicti domini Gerundensis episcopi in hac instancia proposita superius et oblata, hac omnia et singula lacius sunt contenta et plenius petita ac serius declarata, constetque inquam mihi dicto officiali legitime de intencione domini episcopi agentis predicti et Bernardi Barraui eius procuratoris, id circo iuxta modum agendi predictum oratorium seu capella cum bonis qui ibidem a Christi fidelibus obvenerunt in ius dicti domini Gerundensis episcopi et Gerundensis ecclesie sententialiter iudico revocari et eum in ius eiusdem domini episcopi et Gerundensis ecclesie sententialiter revoco prout hec melius et apcius de iure valeant pronuciari, exprimi sive dici. Bona vero que ab dictam capellam obvenerunt, preter ea que ab ipsam capellam a tempore presentis litis contestate citra obvenerunt, et etiam preter ea que ab eandem capellam primo anno quo ipsa capella noviter fuit edificata obvenerunt, in quibus eidem domino episcopo et ecclesie Gerundensi ius suum retineo et reservo, cum de hiis scilicet que dicto primo anno quo dicta capella incepta fuit et que a dicto tempore litis contestate citra ad dictam capellam a Christi fidelibus obvenerunt nullatenus mihi constet, dictusque venerabilis abbas confessus fuerit ipsa bona valere quindecim milia sol. et ultra, et procurator dicti conventus confessus fuerit eadem bona valere viginti milia sol., memoratam adiectionem ultra deliberationem cum viris prudentibus prehabita diligenti, officio iudicis ut sequitur arbitrando, dicta bona que ab dictam capellam ut premittitur obvenerunt, preter ea que per me superius sunt excepta, declaro et declarando arbitror ad decem et septem milia sol. barch., in quibus omnibus et singulis supradictis venerabilem et religiosum flatrem Bernardum Dei gratia abbatem monasterii Sci. Laurentii de Monte et conventum eiusdem predictos conventos absentes, prout ad quemlibet eorum bona provenerunt predicta et dictum Petrum Morelli eorumdem abbatis et conventus eiusdem procuratorem presentem sententialiter condempno et

versa et singula sententialiter adiudico sepedicto domino Guilielmo Dei gratia Gerundensi episcopo absenti et ecclesie Gerundensi et pre-nominato Bernardo Barraui eiusdem domini episcopi procuratori et Ferrairo de Clota, procuratori substituto a dicto Bernardo Barraui presentibus. Verum, cum victus victori debeat in litis sumptibus condempnari iuxta canonica instituta, ideo recepto iuramento a dicto Bernardo Barraui procuratore domini episcopi memorati asserenti se certum et plenaire informatum super sumptibus huius litis, mea iudiciali taxatione ipsum iuramentum ut decuit precedente, sepedictos venerabilem abbatem et conventum eiusdem absentes et dictum Petrum Morelli, eorundem abbatis et conventus procuratorem presentem in octingentos duodecim sol. barch pro sumptibus huius litis sententialiter condempno et eos adiudico dicto domino Gerundensi episcopo absenti et pre-nominato Bernardo Barraui eiusdem domini episcopi procuratori et dicto Ferrairo de Clota procuratori substituto a dicto Bn. Barraui procuratore qui supra, presentibus.

Lata fuit hec sententia in hora post pulsacionem vesperorum, ante tamen pulsacionem completorium ipsius diei anno Domini M CCC XVIII, presentibus Bernardo Barraui et Ferrairo de Clota ac Petro Morelli, procuratoribus supradictis ac presentibus testibus, videlicet fratre Petro de Sala, pietario (sic) monasterii S. Petri de Bisulduno, fratre Ugone, sacrista monasterii Sce. Marie de Cerviano, Antonio de Colello, clerico ecclesie Gerundensis, Petro Moratoni diachono ecclesie de Podialibus Rusticorum, Bertrando de Cloperio, Arnaldo de Moyono, Raymundo de Palacio, clerico, Petro de Insula, Jacobo Gayardi, habitatoribus Gerunde et Berengario Lobatoni de Vilaunanto clerico Johanne Nielli de Sco. Petro Piscatore, Guilielmo Venrelli de Villablarexio, clericis commorantibus Gerunde ac pluribus aliis.

Ego Poncius Alberti presbiter de capitulo ecclesie et officialis domini episcopi Gerundensis qui hac sententiam protuli, subscribo.

Ego Petrus Ferrarii, publicus notarius curie officialis domini Episcopi Gerundensis hec scripsi et clausi (segueixen esmenes, que ja han estat salvades).

Apèndix 2

Concordia feta entre l'abat de Sant Llorenç del Mont i els obrers de la capella de la Verge Maria del Mont.

Còpia del s. XIX; ADG T 66

4 juliol 1567

En nom de nostre Déu Jusu Chirst y de la santissima verge Maria, mare sua humilment y devota invocats. Capitols fets, inhits, pactats y concordats per y entre lo Rnt. Sr. Miquel de Caxas, per la gracia de Déu y apostòlica abat del monastir de Sant Llorens del Mon, del orde de Sant Benet, del bisbat de Girona, de una part; y los honor. senyer en Antoni Serra, de la parroquia de Sanct Marti Sa Serra y lo senyer en Baldiri Roura, als. Triá, de la parroquia de Beuda, senyer en Se-

bastia Saravosa de la parroquia de Llado, senyer en... Puig Valir, del veynat de Sous, de la parroquia de Sant Llorens del Mon, lo present añ pbres y pabordes de la confraria del glorios Sant Joan en la capella de la Verge Maria del Mont, sufragania y dependent de dit monastir de Sant Llorens del Mont instituida y fundada, y obres de la dita capella de la Sacratissimo Verge Maria del Mont, sufragania y dependent de dit monastir de Sant Llorenç del Mont, en lo modo, forma, manera y tenor seguent.

E primerament es pactat y concordat entre las ditas parts, a fi y effecte que las donacions y sufragis dels poblats sian aumentats y se aumentan y vinguen en augment de dita capella de la Sacratissima Verge Maria del Mont, la qual vuy esta en gran detriment y disminucio y ruina, lo dit señor abat, per ell y per los seus scçessors en la dita abacial dignitat, de grat y de certa ciencia deslibera liberament y consulta ab tenor del present contracte perpetualment y en tot temps valedor, fahent aquestas cosas de expresos consentiment, llicencia, autoritat y decret del Rnt. y molt noble Dn. Juan de Tormo, per la gracia de Déu y apostolica abad del monastir de Sant Pere de Besalú, altre dels presidents de la religió de Sant Benet en las presidencias de Tarragona y Zaragoza, que pro una et eadem repuntantur, y del reverendissim señor Bisbe de Girona, o de son vicari general y del venerable convent de dit monastir de Sant Llorens, devall autorisants, decretas y consentins rep. dona y promet y totalment derelinqueix y remet tot regimen, govern y administracio de la dita capella de la Sacratissima Verge Maria del Mont als dits pabordes y obrés de dita confraria de dita capella que ara son o per temps seran, abdicantse dit señor abat a ell y als seus successors en dita abacial dignitat tota administracio, govern y regimen tinga y tenir puga, sobre dita capella, ab empero los pactes, condicions, salvetats y retencions devall escrits.

Item es pactat y concordat que lo Sr. abat, per ell y sos successors en la dita abacial dignitat, dona plena potestat autoritat a dits obrés y pabordes qui ara son o per temps seran, que dits obrés puguen elegir y elegescan quiscun añ y lo dia de la Verge Maria del mes de setembre primer vinent, y apres quiscun añ perpetualment quatre personas abils, idoneas y suficiens de las parroquias circumvehinas de la dita capella de la Verge Maria del Mont y parroquia de Sant Llorens, las quals tinguen plen poder y potestat y autoritat atque indiferen potestat de regir y gobernar y administrar dita capella, béns, drets y accions de aquellas, procurant las cosas utils y evitant las cosas inutils amb totas llurs forzas a la dita capella, las quals en nom de dita capella, puguen elegir y posar en dita capella un prevera o mols, per asservir y fer la servitut en dita capella al servey de Déu, qui en aquella estiguen y habiten y fasan continua residencia en dita capella, y servescan a nostre Señor Déu, y en aquella posar servidórs, captadors, baciners, hu o mols, una y moltas vegadas, tantas voltas quantas a ells y a llurs successors en dita obra y confraria serà ben vist fahedor, ab empero expres consentiment llicencia de dit Sr. abat, e ho de son vicari en dit monastir, lo qual hage de entrevenir en dita elecció fahedora de dits obrés y seran en dit monastir.

Item es pactat y concordat que lo dit Sr. abat, per ell y sos successors en la dita abacial dignitat, ab tenor dels presents capitols dona ab donacio pura, perfecta y irrevocable quis diu entre vius a la dita

capella de la Verge Maria del Mont y als dits obrés de aquella qui ara son o per temps seran, tots y qualsevol acaptiris, sacrificis, ofertes, oblacions y donacions quis oferiran y aportaran y donaran ab testaments o altres qualsevol ultimas voluntats y el qualsevol altra manera a dita capella de qualsevol especie que sien, que dits obres prenguen y reben aquellas de mà de qualsevols personas y de aquelles fasan y firman, y fer y firmar puguen, apochas, alberans fins, difinicions y qualsevol titols, deserccions y aquells convertescan y convertir puguen y hajan a obs de la dita capella y casa de aquella, o en ornaments, en aliments en aquellas cosas que a ells sera ben vist fahedora, a total coneguda llur, com a cosa propia de dita capella, entés empero y declarat que en tot cas que dits obrés fassan despesas o milloraments alguns, ho faran despesas de vint lliuras en anamunt en una porrada? hagen aquelles a fer y despendra ab voluntat de dit Sor. abat o de sos successors, o de dit son vicari per ells demanat y request.

Item es pactat y concordat que los dits obres vells hajan y sian tinguts y obligats en donar compta y raho quiscun añ lo dia de Sant Simon y Juda apres y mes propvinent apres de la dita festa de la Verge Maria del mes de Setembre inclusive als obres nous de totes las cosas que per dita raho hauran rebudas, regidas, administradas, governadas, axi de las rebudas com de las despeses, per dita raho fetes ab intervencio del dit Sr. abat qui ara es o per temps sera o de son vicari si ni haurá, y que paborders o obrés vells hajan de restituir y tornar als obrés nous tot lo que restaran debitors de dits comptas dit dia de Sant Simon y Juda.

Item es pactat y concordat entre ditas parts que pagadas totes las despeses dels captadors, del prebere o preberes, que dits obrés tindran en dita capella, sin tenen, y altres despeses ordinarias, lo que restara a dita capella liquit de ditas donacions quis donaran y faran en dita capella, dits obres hajan a donar a dit Sor. abat dos sous per lliura del que restara liquit.

Item es pactat y concordat que los dits obrés hajan de donar y pagar quiscun añ de ditas cosas al reverendissim Sor. bisbe de Girona deu lliuras de cera o vint sous que dita capella fa de cens a dit reverendissim señor bisbe de Girona, y que dit Sor. abat no puga demanar cosa alguna de ditas cosas als dits obres sino los dits dos sous per lliura y vint y sinch sous o deu lliuras de cera que pagan quiscun añ a dir reverendissim señor bisbe, cometent y remetent totalment, com dit és, tot lo regimen, govern, administracio de dita capella als dits obres com dit es, aixi com ell dit Sor. abat fer podia y debia abans de la present capitulacio y concordia ab salvetat y expressa condicio que si dits obres per temps posaran en dita capella un prebere o mols per aservir o deservir aquella, que dits obrés no puguen posar ningun prebere a dita capella sino ab exprssa voluntat de dit Sor. abat o de successors o de dit vicari.

Item es pactat y concordat entre ditas parts que lo dit Sor. abat se reserva en dita capella lo dret quis tocant y pertanyent a actes de la cura, so es de las ofertes y jure curae en lliurar sacraments y no enten nivol que per so lo rector pugue demanar dret de administracions de las missas que diran en dita capella, ans ho remet totalment a dits obrés.

Item es concordat y pactat que si per cas lo bassí de las animas de

dita capella y las missas, devocions votives y testamentarias o otras qualsevol y los prebere o preberes residints en dita capella no abastaran a celebrar aquellas, que lo procurador del convent de dit monastir de Sant Llorens del Mont port taula de aquellas y los monges y preberes en dit monastir residint posan per torn dir aquellas a fi y efecte ditas missas no resten en darrera y que ninguna manera no pugen fer dir ni celebrar dites missas a altres personas o preberes sino als deservint en dita capella y monges y preberes deservint en dit monastir.

Item es pactat y concordat que los dits preberes y deservints en dita capella estiguen totalment ad nutum sive a beneplacit y regiment de dit Sor. abat y de sos successors y de llur vicari.

Item es pactat y concordat entre las ditas parts que quiscun añ los obrés de dita capella aixi com entraran, hajan de fer y pendrer inventaris dels bens de dita capella y dels que en aquella se trobaran, y apres donat compte y raho de aquells al dit Sor. abat y a sos successors o a son vicari y als obres vells lo dit dia de Sant Simon y Juda.

(Escriptura passada el dia amunt dit davant el notari Miquel Subiràs, de Besalú, i aprovada pels monjos de S. Llorenç del Mont; Miquel de Caxas, abat, Rafael Arcís, prior claustral i vicari general Pere Dolça, monjo, i Joan Rosalla(sic), novici).

NOTES

- 1.— F. MONSALVATJE, **Colección Diplomática del Condado de Besalú**, t. II (Noticias Históricas, XII), p. 5.
- 2.— Donem ací regest dels tres pergamins trobats referents al monestir de S. Llorenç de Sous, conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona: 1259 novembre 18, -Arnau de Puig, de Taleixà i el seu fill Arnau, donen ad moneriam a Arnau Valentí, de Riu, a la seva esposa Maria i al seu fill Arnau, el molí de Mont de Roca de Valentina, situat a la riera del Gin, i la seva meitat del molí de Baix, del mateix indret, comprada a Guillem de Valentí, l'altra meitat del qual és del dit Arnau Valentí, a meitat dels guanyts, amb reserva dels drets del monestir de Sant Llorenç del Mont.
1431 maig 27, Lledó.- El procurador de l'abat de S. Llorenç del Mont estableix a Antoni Rissac una terra situada a Lledó, indret del Clot d'en Rovira, a cens de 4 diners, per 10 sous d'entrada. 1499 i 1501.- Cabrebacions que fan a Francesc Albanell, abat del monestir de S. Llorenç del Mont, Joan Baylle, de Bassagoda, i Damià Batlle, ferrer d'Arles (Rosselló) (Document fragmentari).
- 3.— Pedro ALSIUS Y TORRENT, **Reseña histórico-descriptiva de la gloriosa imagen de Nuestra Señora del Mont**, dins Asociación Literaria de Girona, **Certamen de MDCCLXXIX**, Girona 1680 pp. 77-115. F. MONTSALVATJE, **Los monasterios de la Diócesis Gerundense** (Noticias Históricas, XIV) Olot 1904, pp. 181-185; P. VAYREDA.
- 4.— J. M. MARQUES, **Arxiu Diocesà de Girona. Pergamins de la Mitra (881-1687)**, Girona 1984, num. 767, 814 i 817.
- 5.— J. M. MARQUES, **Processos anteriors al 1500 de l'Arxiu Diocesà de Girona** (mecanogr); num. 562, 572 i 606.
- 6.— Els índexs de visites pastorals existents a l'Arxiu Diocesà de Girona ens dispensen de donar les citacions arxivístiques de les mateixes, llevat de casos en què en fem citacions literals extenses.
- 7.— R. D'ABADAL, **Catalunya Carolingia II/1**, pp. 175-177; **Marca Hispanica**, apènd 32; MONTSALVATJE, **Noticias Históricas**, t IV, apènd. 19.
- 8.— R. SALA, N. PUIGDEVALL, J.M. MELCIO, **Caminant per l'Alta Garrotxa** 2a. ed, 1984, p. 230.
- 9.— Deila, probablement prevere de Beget, feia el 15 d'agost de 992, testament, amb el qual llegava possessions als monestirs de S. Pere de Camprodon, Ripoll, S. Pere de Besalú, S. Miquel de Cuixà i S. Llorenç del Mont; MONTSALVATJE, **Colección Diplomática del Condado de Besalú IV** (Noticias Históricas, XV), Olot 1907, pp. 224-227.
- 10.— ADG, **Visita de Bernat de Pau**, 1440; P. 21, f 83.
- 11.— ADG, **Visita de 1332**; P. 6, ff 113-116.
- 12.— ADG, **Notularum 1294 1300**, f 38.
- 13.— ADG, **Mitra**, calaix 10, num. 53.
- 14.— ADG, **Mitra**, Calaix 10, num. 53.
- 15.— ADG, **Visita de Casanova, 1432**; P. 19, f 38.
- 16.— D'una relació de dècimes que pertany al fons de S. Feliu de Girona ex-

tractem les comparacions entre els ingressos de 1377 i els de 1420 per diversos monestirs (els darrers, entre parèntesi): S. Llorenç del Mont: Abat 305 (50), piater 40 (6), sagristà 24 (3) beneficiats 14 (5). Lledó: abat 440 (30), cambrer 25 (12), sagristà 22 (11), enfermer, 9 (4). Sant Pere de Galligants: abat 376 (100), cambrer 95 (47), prepsit 100 (25), sagristà 32 (16), enfermer 11 (5). Amer: abat 750 (375), cambrer 40 (25), almoier 20 (20), sagristà 61 (30). En total d'ingresos de S. Llorenç del Mont era de 383 sous el 1377 i de 64 sous el 1420.

- 17.— ADG, *Visita de Bernat de Pau, 1436*; P 20, f 85v.
- 18.— ADG, ADG, 21, f 83.
- 19.— ADG, *Llibre de confirmacions*, ff 148-16 2.
- 20.— ADG, P 85, f 59.
- 21.— ADG, *Arreglo parroquial*, parròquia de Sous.
- 22.— MONTSALVATGE, *Colección...II (Noticias, XII)*, .p 98.
- 23.— J.M. MARQUES, *El sepulcre de Sant Daniel, del mestre Aloy*, dins "Revista de Girona" 96 (1981) pp. 195-201.
- 24.— ADG, "*Cartoral de Rubricis Coloratis*", f 166r-167v. (1315).
- 25.— P. ALSIUS, "*Reseña histórico-descriptiva de la gloriosa imagen de Nuestra Señora del Mont*", dins "Asociación Literaria de Gerona. Certamen de MDCCCLXXIX", Girona 1880, pp. 113-115, document d'1 de gener 1320. L'edició la féu Alsius a partir d'una còpia del "Llibre Vert" de l'Arxiu de la Catedral. L'original es troba a ADG, *Mitra*, c.3, num. 105, i n'existeix còpia al *Cartoral "de Rubricis Coloratis"* f 142r-143v.
- 26.— Vegeu Apèndix 1.
- 27.— La promesa dels monjos de pagar el tribut de cera, de 8 desembre 1319 es troba a ADG *Mitra*, c. 3 num. 106.
- 28.— ADG, *Procéssos foli*, num. 42.
- 29.— Vegeu apèndix 2.
- 30.— ADG, *Visita de 1704*, P 112, f 343.
- 31.— ADG, *Visita de 1701*, P 111, f 651.
- 32.— ADG, *Arreglo Parroquial*, parròquia de Sous.